

УДК595.771(477.87)

ЕВОЛЮЦІЙНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОЇ СФЕРИ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Дяченко І.Б.

В науковій статті розглядаються еколого-економічні засади у збереженні та розширеному відтворенні природно-заповідного фонду регіону. Всебічно проаналізовано етапи його становлення, в тому числі в умовах проголошення незалежності України та розширення Євросоюзу до її кордонів, а також узагальнено території та об'єкти загальнодержавного та місцевого значення ПЗФ Закарпатської області.

Ключові слова: природно-заповідний фонд, еволюційні етапи становлення, території та об'єкти ПЗФ, території та об'єкти загальнодержавного та місцевого значення.

ВСТУП

Створення заповідних територій, збереження генофонду планети мають важливе значення для охорони природних ландшафтів. У світі нараховується понад 2600 великих заповідних територій загальною площею понад 4 млн. км² (3 % суші планети). Розширене відтворення територій і об'єктів природно-заповідного фонду з теоретико-методичних основ базується на зламі екологічної, економічної, соціальної, біологічної та інших наук. Водночас проблеми еколого-економічного дослідження створення і функціонування територій і об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) в такому напрямку недостатньо вивчені.

Суттєвою умовою досягнення людством збалансованого розвитку є збереження біологічного різноманіття нашої планети, оскільки воно забезпечує стабільність та стійкість біологічних процесів на планеті, відновлення природних ресурсів, які використовуються людиною. Розвиток людства і далі залежатиме від основ, які забезпечує жива природа [3, с. 12]. Таким чином, сьогодні, як ніколи, гостро стоїть проблема зберегти біологічне різноманіття України, і особливо регіонів Українських Карпат, зокрема Закарпатської області, від подальшої деградації

природного середовища та відновити його до прийняттого рівня. Ключовим елементом у досягненні збереження біорізноманіття і раціонального використання природних ресурсів є створення природоохоронних (заповідних) територій, де лімітується або зовсім виключається господарська діяльність. Завдання, які виконують природоохоронні території дуже різноманітні. Це і збереження видового і генетичного різноманіття, і підтримка природних процесів, і наукові дослідження заповідних екосистем. Такі природоохоронні території як національні природні парки та регіональні ландшафтні парки повинні забезпечувати також умови для природоохоронної освіти, рекреації і туризму.

Землі природно-заповідного фонду підлягають особливій охороні й займають порівняно незначну частину території України. Однак, їх наявна площа і територіальна структура дають підстави для формування на їх основі єдиної територіальної системи об'єктів і територій з певними ознаками екологічної мережі з метою збереження всього біо- і ландшафтного різноманіття, покращення стану довкілля в цілому. Створення такої універсальної природної інфраструктури необхідне не тільки для збереження ландшафтів, тварин і рослин, але і повинно вирішувати деякі економічні і соціальні проблеми, поліпшуючи умови існування населення, що є одним з базових елементів сталого розвитку

Дяченко Ігор Борисович, здобувач кафедри економіки, менеджменту та маркетингу ДВНЗ „Ужгородський національний університет”

територій. Особливе значення ця роль екомережі має для екологічно вразливих і сильно деградованих територій, екологічна місткість яких значною мірою вже вичерпана.

Методологічним та прикладним аспектам збереження біологічного різноманіття, становлення і розвитку природно-заповідного фонду присвячені дослідження науковців-практиків, таких як: В. М. Антосяк, Ф. Д. Гамор, Я. О. Довганич, Ю. М. Павлей, В. Ф. Покин'єчерета, А. О. Поляновський, О. І. Фурдичко, В. О. Чумак та ін.

Методика досліджень. У роботі використано методи аналізу, в тому числі економіко-статистичний та порівняльний, а також синтезу та експертні оцінки автора стосовно становлення та розвитку природно-заповідного фонду Закарпатської області.

Метою даного дослідження є узагальнення багатогранної інформації природно-заповідної справи регіону за еволюційними етапами становлення природно-заповідного фонду та здійснення класифікації його територій та об'єктів на загальнодержавному та місцевому рівнях.

Структура статті: в першому розділі узагальнено еволюційні етапи становлення природно-заповідного фонду, у другому – розглянуто основні території та об'єкти ПЗФ загальнодержавного та місцевого значення регіону.

1 ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У природокористуванні є наявність суперечностей між економічними і екологічними явищами, а тому це вимагає розробки відповідної методології у визначенні стратегії управління такими процесами. Цитований науковець вважає, що суперечності між інтересами економіки та екології повинні вирішуватись на користь останньої, враховуючи наслідки її впливу, не тільки на стан лісів, але й на забезпечення життєдіяльності людини. Необхідно також врахувати час дії і впливу екологічного і економічного ефектів [4, с. 98, 99].

Наявність таких суперечностей зумовлює необхідність дотримання еколого-економічних засад у збереженні та розширеному відтворенні природно-заповідного фонду, який, як уже відмічалось, є складовою екологічної мережі яка охоплює більше 77 % усієї території області, в той час як по Україні – 38,4 %. Найбільша частка територій та об'єктів ПЗФ регіону припадає на лісовий фонд, а тому наші дослідження спрямовуватимуться на еколого-економічні аспекти розширеного відтворення ПЗФ в системі міжрегіонального і прикордонного співробітництва.

На основі дослідження та узагальнення наукових джерел стосовно створення і становлення природно-заповідного фонду Закарпаття можна виділити декілька еволюційних етапів заповідної справи. Перший етап відноситься до періоду першої

світової війни, коли регіон входив до складу Австро-Угорщини. Зокрема:

- лісовий резерват „Стужиця” був створений у 1912 р. на площі 331,8 га. Значна частина пралісу цього лісового резервату була вирубана у 40-50-х роках ХХ ст. командно-адміністративної системи. Залишилося 92 га, які на сьогодні включені до складу Ужанського національно-природного парку (НПП);

- лісовий резерват „Поп Іван Мармароський” створений у 1912 р. на площі 221,9 га в околицях с. Трибушани (нині с. Ділове, Рахівського району) і розширений у 1932 р. до 412,2 га. Відновлений у 1974 р. із статусом заказника державного значення „Білий Потік” на площі 378 га. З 1990 р. включений до складу Карпатського біосферного заповідника;

- лісовий резерват „Тихий” (на сьогодні Великоберезнянський район), створений у 1913 р. на площі 14,9 га у верхів'ях ріки Уж. У 1932 р. розширений до 110 га, вирубаний у 50-х роках минулого століття. У 1969 р. наново створений на сусідній ділянці на площі 25 га.

Другий етап розпочинається після завершення першої світової війни та входженням Закарпаття до складу Чехословацької Республіки. Зокрема, у цей період були створені такі заповідні території:

- лісовий резерват „Явірник”, створений в околицях с. Кострино (Великоберезнянський район) у 1932 р. на площі 130 га з метою охорони букового пралісу. Вирубаний у 50-х роках ХХ ст., у 1975 р. наново створений на сусідній ділянці пралісу площею, 86,4 га;

- лісовий резерват „Шипот” (Перечинський район), створений у 1936 р. на площі 2397,3 га. У 50-х роках минулого століття частково вирубаний. У 1983 р. частина території (606 га) була відведена під заказник державного значення „Соколові скелі”. Решта території в 1985 р. набула статусу заказника державного значення „Тур'є-Полянський”;

- лісовий резерват „Анталовецька Поляна” (Ужгородський район), створений у 1936 р. на площі 175,6 га. Частково вирубаний у 50-х роках ХХ ст. і на сьогодні не існує;

- лісовий резерват „Високий камінь”, створений у 30-х рр. минулого століття. У 1975 р. відновлений на площі 22 га із статусом пам'ятки природи загальнодержавного значення під такою ж назвою;

- болотний резерват „Чорний Мочар”, створений у 30-х роках ХХ ст. на території Березівського та Мукачівського районів. У 60-х роках повністю меліорований та осушений і на сьогодні не існує;

- лісовий резерват „Синяк”, створений у 30-х роках ХХ ст. в околицях с. Довге (Іршавський район), а в минулому маєток угорського графа Телекі. На сьогодні не існує. Така ж доля спіткала і лісовий резерват „Апецька”, який був створений на околицях с. Великий Бичків;

- лісовий резерват „Широкий Луг” (Тячівський район), створений наприкінці 20-х років минулого століття і на сьогодні не існує. Аналогічна доля спіткала і такі лісові резервати (ЛР):

➤ з охорони кедра та з охорони буково-ялицевих пралісів „Великий Маташук” (околиці смт. Усть-Чорна, Тячівського району);

➤ з охорони дуба (с. Округла, Тячівського району);

➤ з охорони полонини „Берліаска”, „Гребінь” та з охорони сосни чорної „Черленяк” (околиці с. Брустури, нині с. Лопухів, Тячівського району);

➤ ЛР „Флорик” (околиці с. Кобилецька Поляна, Рахівського району).

У другому періоді також були створені лісовий резерват „Ями” з метою охорони зеленої вільхи с. Люта, Великоберезнянського району та ЛР „Брустури”, створений біля полонини „Плоска” в Горганах на висоті 1440 м над р.м. з метою охорони сосни кедрової європейської. Сьогодні ці резервати не мають природоохоронного статусу, а тому їх необхідно включити до складу природно-заповідного фонду Закарпаття.

Третій еволюційний етап заповідної справи відноситься до періоду командно-адміністративної системи, коли Закарпаття у січні 1946 р. було включено до складу колишнього Радянського Союзу. У цей період відновлюються резервати на південних гірських схилах полонини „Красної” у басейнах річок Великої і Малої Угольки (Угольський лісовий заказник, Тячівський район), а наприкінці 60-х років ХХ ст. у басейні р. Лужанка (Широколужанський флористичний заказник, Тячівський район). Дещо пізніше, або повністю в попередніх межах, але з наданням іншого природоохоронного статусу, реставруються резервати в інших гірських масивах: заказники державного значення „Стужиця”, „Кевелів”, „Кедрин”, „Кам’янка”, „Свидовецький”, „Соколові Скелі”, „Гур’є-Полянський”, „Явірник”, „Високий камінь”; заказник місцевого значення „Тихий”.

У 1968 р. уряд України з метою збереження унікальних гірських ландшафтів прийняв постанову про організацію на базі цих та інших заказників Карпатського державного заповідника площею 12672 га.

Територіально до Карпатського державного заповідника у складі окремих лісництв були включені ділянки чистих буково-ялинових пралісів субальпійських і альпійських лук, більшість яких охоронялися ще в 20-30-х роках минулого століття.

За радянський період існування Карпатського державного заповідника його територія неодноразово збільшувалася. У 1979 р. до заповідника приєднано флористичний заказник „Долина нарцисів” (Хустський район), у 1980 р. – „Широколужанський флористичний заказник” (Тячівський район), 1990 р. – заказники „Радомир”, „Білий Потік”, „Кузій”.

У 1989 р. в Закарпатті створено національний природний парк „Синевир”, площею 40400 га, куди увійшли заказник державного значення „Кам’янка”, пам’ятка-природи „Синевирське озеро” та ряд інших природоохоронних об’єктів.

Початок четвертого етапу припадає на період проголошення Україною незалежності, який

характеризується подальшим розширенням природно-заповідного фонду як державного, так і місцевого значення (див. показники табл. 1, 2 в наступному параграфі).

П’ятий еволюційний етап заповідної справи характеризується створенням транскордонних охоронних територій в зв’язку з наближенням кордонів Євросоюзу до кордонів України (у 2004 р. членами ЄС стали Польща, Угорщина, Словаччина, а в 2007 р. – Румунія). Відмітимо, що ще у 1970 р. Консультативна Асамблея Ради Європи розробила Рекомендації № 587 [2] щодо створення регіональних і транскордонних національних парків. Враховуючи, що в багатьох випадках території, які заслуговують на спеціальну охорону і придатні за своїм географічним розташуванням для рекреаційного використання, перетинають національні кордони, Консультативна Асамблея рекомендувала створювати в таких місцях транскордонні природні резервати. В Рекомендації висловлювалося переконання, що збільшення кількості таких резерватів буде сприяти посиленню духу співробітництва і солідарності між народами Європи. На нашу думку, таке співробітництво також сприятиме інтеграції України до Євросоюзу, про що неодноразово наголошувалося у виступах президентів України. Крім того, слід врахувати, що регіони Українських Карпат відносяться до Карпатської гірської системи як і території сусідніх країн, а тому транскордонні природні резервати повинні функціонувати на єдиних еколого-економічних принципах охорони, збереження і відтворення довкілля з дотримання вимог раціонального природокористування.

В зв’язку з цим, проблеми вивчення і охорони заповідних екосистем Карпатської гірської системи в умовах транскордонного співробітництва на стику п’яти держав – Польщі, Словаччини, Угорщини, Румунії і України є особливо актуальними і вимагають об’єднання зусиль науковців-екологів, економістів, геологів, географів, біологів, лісівників та ін., а також практиків.

2 ОСНОВНІ ОБ’ЄКТИ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОГО ТА МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Після проголошення незалежності України все більшої значимості набувають проблеми природоохоронної діяльності, передусім які стосуються природно-заповідного фонду регіону, що характеризуються подальшим його розширенням як державного, так і місцевого значення. Нами використано та узагальнено матеріали дослідження в розрізі всіх багатогранних типів ПЗФ, які підпорядковані Державному управлінню охорони навколишнього природного середовища (ДУОНПС) та обласному управлінню лісового господарства (табл. 1).

Таблиця 1 Біосферний заповідник та національні природні парки загальнодержавного значення Закарпатської області*

(станом на 01.01.2010 року)

№ п/п	Назва об'єкта ПЗФ та його місцезнаходження	Тип	Площа, га,	Адміністративні райони (території розміщення об'єктів ПЗФ)
1.	Карпатський біосферний заповідник (КБЗ), м. Рахів	Біосферний заповідник	58035,8	Рахівський, Тячівський, Хустський, Виноградівський
2.	НПП „Синевир”, с. Синевир-Остріки	Національний природний парк	42704,0	Міжгірський
3.	Ужанський НПП, смт. В. Березний	Національний природний парк	39159,3	Великоберезнянський
4.	НПП „Зачарований край”	Національний природний парк	6101,0	Іршавський
	Разом:		146000,1	7 районів
	Інші об'єкти ПЗФ		70992,2	13 районів
	Всього об'єктів ПЗФ загальнодержавного значення		216992,3	13 районів

*Узагальнено на основі джерела: [1].

Матеріали дослідження, згруповані в табл. 1 засвідчують, що *по-перше*, є суттєві розбіжності між статистичними та фактичними даними щодо наявної площі об'єктів природно-заповідного фонду. Зокрема, у першому випадку площа ПЗФ загальнодержавного значення становить 133,5 тис. га, а за даними нашого дослідження – 217,0 тис. га, тобто відхилення становить більше як 83,5 тис. га. *По-друге*, подана статистична інформація стосується тільки трьох об'єктів ПЗФ, тоді як в наявності є чотири, площа яких становить 146,0 тис. га, тобто розбіжність становить – 12,5 тис. га. *По-третьє*, на інші об'єкти ПЗФ, як свідчать матеріали наших досліджень припадає майже 71 тис. га, про що не відмічено у статистичних матеріалах.

Із чотирьох вище відмічених об'єктів ПЗФ тільки один (НПП „Синевир”) створено (оголошено) Постановою Ради Міністрів УРСР (05.01.1989 р. № 7), а розширено на основі Указу Президента України від 29.12.2009 р. № 1118/2009, інші об'єкти створені після

проголошення незалежності України. Зокрема, Карпатський біосферний заповідник (КБЗ) створено на основі Указу Президента України від 26.11.1993 р. № 563/93; Ужанський НПП узаконено Указом Президента України від 27.09.1999 р. № 1230/99; НПП „Зачарований край” створено нещодавно на основі Указу Президента України від 21.05.2009 р. (раніше цей об'єкт відносився до ПЗФ місцевого значення). Перші три об'єкти підпорядковані Державному управлінню охорони навколишнього природного середовища в Закарпатській області, Міністерства охорони навколишнього природного середовища України, а НПП „Зачарований край” – обласному управлінню лісового господарства (ДП Загатянське ЛГ).

Водночас багато об'єктів ПЗФ розташовані на територіях державних лісгосподарських і лісомисливських підприємств, а також інших землекористувачів (землевласників) (табл. 2).

Таблиця 2 Заказники загальнодержавного значення Закарпатської області*

№ п/п	Назва об'єктів ПЗФ	Кількість, од.	Площа, га	Адміністративні райони, місто (території розміщення об'єктів ПЗФ)	Назва підприємства, організації, установи землекористувача (землевласника) у віданні якого знаходиться об'єкт ПЗФ
Заказники					
1.	Ландшафтні	1	1026,0	Тячівський	ДП „Мокрянське лісомисливське господарство (ЛМГ)”
2.	Лісові	3	1501,0	Воловецький, Рахівський, Міжгірський	ДП: „Воловецьке ЛГ” „Великобичківське ЛМГ” „Міжгірське ЛГ”
3.	Ботанічні	8	2173,0	Виноградівський Рахівський Тячівський	ДП: „Виноградівське ЛГ” „Рахівське ЛМГ” „Брустуранське ЛМГ” „Мокрянське ЛМГ”
4.	Загально-зоологічні	4	6807,0	Іршавський Перечинський Ужгородський Воловецький	ДП: „Довжанське ЛМГ” „Перечинське ЛГ” „Ужгородське ЛГ” „Воловецьке ЛГ”
5.	Орнітологічні	1	606,0	Перечинський	ДП „Перечинське ЛГ”
6.	Гідрологічні	1	105,0	Рахівський	ДП „Ясінянське ЛМГ”
7.	Загальногеологічні	1	150,0	Іршавський	ДП „Загатянське ЛГ”

Разом:	19	12368,0	9 районів	11 державних лісо- та лісомисливських господарств
--------	----	---------	-----------	---

*Узагальнено на основі джерела: [1].

Об'єкти природно-заповідного фонду (заказники) загальнодержавного значення (табл. 2), у статистичних щорічниках як України, так і Закарпатської області не враховані. Між тим наші дослідження засвідчують, що такі об'єкти включають 19 заказників (ландшафтні, лісові, ботанічні, загальнозоологічні та ін.) площа яких становить 12368,0 га. Вони розташовані на території 9 адміністративних районів області й підпорядковані

державним лісгосподарським та лісомисливським підприємствам.

Водночас об'єкти природно-заповідного фонду багато численні за типологічним значенням, територією розташування (площею) більшість з яких створено в період командно-адміністративної системи відповідними рішеннями обласної ради. Такі об'єкти ПЗФ місцевого значення Закарпатської області відображають індикатори табл. 3.

Таблиця 3 Регіональний ландшафтний парк та заказники місцевого значення Закарпатської області*

№ п/п	Назва об'єктів ПЗФ	Кількість, од.	Площа, га	Адміністративні райони, місто (території розміщення об'єктів ПЗФ)	Назва підприємства, організації, установи землекористувача (землевласника) у віданні якого знаходиться об'єкт ПЗФ
Регіональні ландшафтні парки					
1.	РЛП „Притисянський”	1	10330,7	Берегівський Виноградівський Мукачівський Ужгородський	ДП: „Берегівське ЛГ” „Виноградівське ЛГ” „Мукачівське ЛГ” „Ужгородське ЛГ”
Заказники					
2.	Ландшафтні	1	188,4	Міжгірський	ДП „Міжгірське ЛГ”
3.	Лісові	12	2403,5	Великобerezнянський Мукачівський Свалявський Рахівський Тячівський Перечинський Ужгородський Воловецький	ДП: „Великобerezнянське ЛГ” „Мукачівське ЛГ” „Свалявське ЛГ” „Великобичківське ЛМГ” „Ясінянське ЛМГ” „Брустуранське ЛМГ” „Перечинське ЛГ” „Ужгородське військово-лісництво” „Воловецьке ЛГ” „Ужанський НПП”
4.	Ботанічні	21	1177,6	Великобerezнянський Воловецький Рахівський Тячівський Виноградівський Берегівський	ДП: „Воловецьке ЛГ” „Рахівське ЛДГ” „Ясінянське ЛМГ” „Великобичківське ЛМГ” „Брустуранське ЛМГ” „Воловецьке ЛГ” „Берегівське ЛГ”
5.	Зоологічні	1	75,0	Іршавський	ДП „Загатянське ЛГ”
6.	Орнітологічні	1	49,9	Берегівський	Дийдяньська сільська рада
7.	Іхтіологічні	5	819,0	Іршавський Тячівський Міжгірський Рахівський	НПП „Синевир” ДП: „Довжанське ЛМГ” „Мокрянське ЛМГ” „Ясінянське ЛМГ” „Великобичківське ЛМГ”
8.	Гідрологічні	4	851,4	Міжгірський Берегівський	НПП „Синевир” Дийдяньська сільська рада ДП „Міжгірське ЛГ”
9.	Заповідні урочища	9	1184,3	Тячівський Перечинський Берегівський Виноградівський Мукачівський	Буштинська селищна рада ДП: „Перечинське ЛГ” „Берегівське ЛГ” „Мукачівське ЛГ”
	Разом:	54	6748,7	12 районів	26 держпідприємств, організацій, установ

*Узагальнено на основі джерела: [1].

Узагальнені матеріали дослідження (табл. 3) щодо об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення свідчать, що *по-перше*, до їх складу входить регіональний ландшафтний парк площа якого більше як 10,3 тис. га, який розташований в межах Берегівського, Виноградівського, Мукачівського, Ужгородського районів і відповідно державних лісгосподарських підприємств цих районів.

По-друге, ПЗФ представлений відповідними заказниками, серед них: ПЗФ місцевого значення представлений різнотипними заказниками, серед них один ландшафтний площею 188,4 га на території Міжгірського району, землевласником якого є ДП „Міжгірське ЛГ”; дванадцять лісових заказників, площею більше 2,4 тис. га землекористувачами яких є 9 державних лісгосподарських і лісомисливських господарств, що розташовані на території 6 районів області; 21 об'єктів, що відносяться до ботанічних заказників, які розташовані на території 6 районів, а землекористувачами їх є 7 лісгосподарських і лісомисливських господарств; 9 заповідних урочищ площею майже 1,2 тис. га розташовані на території 5 адміністративних районів, землекористувачами яких є 3 державні лісгосподарські підприємства, а також Буштинська селищна рада, значні площі займають 5 іхтіологічних заказників, площею більше 0,8 тис. га, які розташовані у 4 районах, а землекористувачами є 4 лісомисливських господарства; значну площу займають (854 га) 4 гідрологічні заказники на території Міжгірського і Берегівського районів та ін. (зоологічний та орнітологічний заказники).

Значна частка об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення регіону припадає на пам'ятки природи, серед яких виділяються: 40 ботанічних об'єктів площею 88,4 га та 23 гідрологічних площею 26,1 га.

Отже, на території природно-заповідного фонду місцевого значення регіону в цілому нараховується

119 об'єктів загальною площею майже 17,2 тис. га, які розташовані на території 13 адміністративних районів, 24 державних лісо- та лісомисливських господарств і 2 міст обласного підпорядкування. Водночас подібні об'єкти випали з обліку державних органів статистики. Розширення мережі площ ПЗФ в Закарпатській області суттєво зросло за роки незалежності України, і становлять нині (01.01. 2011 р.) майже 217 тис. га (17 % до площі області). За цим показником Закарпаття досягло рівня країн Євросоюзу, і є одним з лідерів серед регіонів України. Основою більшості об'єктів та територій ПЗФ (за винятком окремих пам'яток природи, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, а також водопровів та свердловин мінеральних вод, що розташовані на території сільських або міських рад) є праліси.

ВИСНОВКИ

Узагальнення наукових джерел стосовно створення і становлення природно-заповідного фонду Закарпаття дозволило виділити декілька еволюційних етапів заповідної справи. З п'яти етапів особлива значимість припадає на четвертий еволюційний етап, який характеризується подальшим розширенням ПЗФ як державного, так і місцевого значення в умовах проголошення незалежності України. Особливістю п'ятого еволюційного етапу заповідної справи є створення транскордонних охоронних територій в умовах наближення Євросоюзу кордонів України.

В процесі опрацювання наукової статті використано та узагальнено матеріали дослідження в розрізі багатогранних основних типів природно-заповідного фонду регіону загальнодержавного та місцевого значення.

Перспективні напрями будуть зосереджені на дослідженні природно-заповідного фонду регіону в розрізі природно-економічних зон.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дані державного управління охорони навколишнього природного середовища в Закарпатській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://who-is-who.com.ua/bookmaket/ecology2006/2/9.html>
2. Консультативна Асамблея Ради Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://who-is-who.com.ua/bookmaket/ecology2006/2/9.html>
3. Природно-заповідний фонд Закарпатської області : [довідник] / [В. М. Антосяк, Я. О. Довганич, Ю. М. Павлей, В. Ф. Покин'череда, А. О. Поляновський, В. О. Чумак]. – Ужгород, 1998. – 304 с.
4. Фурдичко О. І. Ефективність ресурсно-виробничого потенціалу лісгосподарського комплексу (теорія, методологія, практика) / О. І. Фурдичко. – Львів: Видавництво „Світ”. – 1995. – 287 с.